

Nr 51.

Av herr **Palmstierna**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om beredande av erforderlig sakkunskap vid uppgörandet av stadsplaner och byggnadsordningar för vissa orter å landet.

Ett av de mest utmärkande dragen av samhällsbildningen i Sverige under det ekonomiska skede, vi nu genomgå, är uppkomsten av små befolkningsagglomerationer kring våra större städer, vid nyanlagda fabriker på landsbygden, utmed vattenfall och järnvägsknutar. Man ser stundom hur dessa, särskilt då en ny samfärdsled öppnar förvärvsmöjligheter, uppstå med förvånansvärd hastighet. På kort tid uppväxer, där förut endast bondgårdar funnos och knappt det, en hel by med starka utvecklingstendenser och vad tiden lider får denna stadens karaktär med hänsyn till byggnadsätt och allmän planläggning.

Dessa städer under bildning borde vara föremål för statsmaktens alldeles särskilda omsorg. Ledes deras utveckling rätt, kunna de nämligen bringas att förverkliga de önskemål, man icke lyckats vinna hos de större samhällen, där det allmänna för sent ingripit i reglerande syfte. När vi nu se på våra äldre stadssamhällen, erkännes säkerligen obetingat, att mycket skulle ha kunnat vara annorlunda, att åtskilligt såväl i ekonomiskt hänseende som beträffande invånarnas trevnad och stadsbildens utseende skulle ha varit mycket bättre ställt, om icke under en tid av märklig stadsutveckling år av försummade tillfällen fått förflyta. Det »för sent», som präglat det allmännas handhavande av städernas utveckling, har mångenstädes avsatt sina märken i stadsplan och byggnadsväsen.

Nu gäller det att icke låta samma försummelser bidra till att de små städerna under bildning få fritt uppväxa, utan ringaste styrsel, till

hygienisk olägenhet för samhällsinvånarna, allmän vantrevnad och onödig förbrukning av allmänna medel.

Det är åtskilligt, som tarvas för att få en ändring till stånd. Främst påkallas vissa ändringar i stadsplanelagen, utan vilka själva uppkomsten av en effektiv förvaltning i samhället äventyras. De stadganden, vilka nu finnas i lagens 36, 37 och 38 paragrafer angående »område å landet» där »större byggnadsverksamhet är att förvänta» och »ort med större sammanträngd befolkning» må väl teoretiskt sett anses fullt på sin plats, men i praktiken ha de visat sig vara till föga nytta, då ett ingripande med förordnande om stadsplan i dessa fall vanligen betyder att ortsinvånarna skola påläggas ekonomiska bördor, vilka de knappast förmå bära. Bestämmelserna om lösen av mark, skyldigheten att förvärva densamma och lösensbeloppets beräknande äro för det under tillkomst varande samhället synnerligen hårda. Jag har tidigare gjort vissa framställningar i syfte att få ändringar härutinnan till stånd (motionerna nr 17 år 1909, 31 år 1910, 3 år 1911 och 24 år 1912) och riksdagen har även med anledning härav skrivit till Kungl. Maj:t med begäran om lagförslag *dels* angående i vilken utsträckning samhällen, där gällande stadsplanelag är tillämplig, må utan ersättning eller på mindre betungande villkor kunna förvärva gatumark till allmänt begagnande (år 1910), *dels* angående ändring i rättsförhållandet mellan staden och tomtägare i avseende å ersättning för värdet av byggnadsmark. Vad byggnadsföreskrifterna angår, är det orimligt att samma stadganden i stort sett skola gälla för småorter på landet som kanske nyss blivit municipalsamhällen och de stora, tätt bebyggda städerna, och den luckan bör för övrigt utfyllas, att orter på landet — vi ha en mängd sådana — vilka icke äro municipalsamhällen, men kanske ha flera hundra invånare och mer, sakna varje byggnadsordning, hur tätt bebyggda de än må vara. Således, reda i byggnadsväsendet, utan att den dyra stadsplanelagen omedelbart behöver komma i verksamhet.

Lagarna må emellertid vara hur goda som helst, så strandar dock lagstiftarens önskan att få till stånd det bästa av samhällen på vederbörandes oförmåga att utnyttja de fördelar, lagen erbjuder och bristande insikt uti stadsbyggandets konst. Ett litet samhälles invånare ha i regel omöjliggen kunnat tillägna sig sådan, även om den goda viljan finnes tillstädes. Vid det första bebyggandet framträder dessutom ofta en brist på framsynthet, som svårt hämmar sig senare genom onödiga omkostnader och platsens förfylning. Den omedelbara fördelen, möjlig-

heten att göra en snabbt realiserad vinst, utan tanke på senare tider, kommer också emellan och förrycker det arbete, som borde bedrivits till allmänt gagn.

Det, som behövs, är en fast och insiktsfull handledning. Goda råd framförda med vederbörlig auktoritet.

Ofta nog komma de små samhällena, när de skola uppgöra sina planer, i händerna på personer utan nödig sakkunskap, och det händer även att byggnadsplanen, till nackdel för samhället, anpassas efter någon inflytelserik samhällsmedlems intressen, emedan denne ombestyrts ärendet. Följden blir ej sällan, att det hela får göras om. Planerna kasseras eller få i viktiga avseenden ändras. Det drar ut på tiden och kostnaderna ökas.

Det allmänna bör icke stå likgiltigt inför detta utan tillgodose behovet av sakkunskap och opartiskhet vid utförandet av de betydelsefulla åtgärder, stadsbyggandet kräver, särskilt för små orter.

Nu har stadsplaneväsendet på senare år hos oss visat en synnerligen vacker utveckling, och en stab av verkligt dugande, intresserade arkitekter finnes även, men deras verksamhet har endast i mindre utsträckning ägnats åt här ifrågavarande arbete, som vanligen betalar sig mindre än annat stadsplanearbete och kanske anses vara mindre meriterande. Från det allmännas synpunkt är det likväl önskvärt att för orterna i fråga få till stånd planer, vilka icke endast efter åtskilliga justeringar anses tolerabla, utan som kunna ge den riktning och det innehåll åt byggnadsväsendet hos samhället ifråga, som fullt motsvarar vad man kan begära. Det är för den skull behöfligt att åtgärder vidtagas från det allmännas sida att förse småorterna med så insiktsfull ledning vid sitt stadsbyggande som de utan hjälp ofta sakna.

Vi ha på en mångfald områden med fördel tillämpat *konsulentsystemet*, men på detta, som dock angår en så viktig angelägenhet som våra blivande städers uppbyggande, saknas detta alldeles, fränsett de påpekanden överintendentsämbetet plägar göra, när en redan färdig stadsplan ej i föreliggande skick anses godkännbar.

För att utfylla det förefintliga behovet av stadsbyggnadskonsulenter kan man tänka sig flera metoder. En nära till hands liggande vore att hos överintendentsämbetet för ändamålet anställa erforderliga arbetskrafter. Detta skulle givetvis kunna innebära vissa organisatoriska fördelar. Samarbetet mellan den slutligt granskande myndigheten och de, vilka arbeta på planernas upprättande, skulle kunna bli den intimast möj-

liga och ortskännedomen lätt förmedlas till den högre myndigheten. Men å andra sidan talar häremot att man kan riskera en viss ensartenhet och förstelning uti ett och samma system, därest några få uti ett ämbetsverk anställda skola i landets skilda delar utöva sin konsulterande stadsplaneverksamhet. Dessutom torde det vara svårt att beräkna hur många, som behöva fast anställas för fyllande av dessa uppgifter.

Bättre synes vara att anknyta konsulentverksamheten till den myndighet, vilken enligt stadsplanelagen har till närmaste uppgift att vaksamt följa bildningen av orter med »större sammanträngd befolkning» och i första hand granska stadsplaner och byggnadsväsen, nämligen Kungl. Maj:ts befallningshavande. Skall denne kunna rätt fylla sitt uppdrag, torde han i själva verket behöva tillgång till någon sakkunnig och duglig stadsplaneingeniör. Att fästa denne till landskansliet ger större garanti åt tillvaratagandet av det bygdekaraktäristiska och tävlan mellan yrkesidkarne hålles lättare öppen på detta sätt, än om några ämbetsmän hos överintendentensämbetet hade ett slags monopol på detta arbete. Sker anknytningen till länsförvaltningen är det ej heller nödvändigt att fast anställa någon särskild person för ändamålet. Anordningen kan på fördelaktigt sätt göras friare, i det K. befallningshavande endast behöver uppgöra kontrakt med person eller firma, som befinner lämplig att efter kallelse stå till förfogande för visst uppdrag. Helst bör i så fall taxa för dessa, om så ske kan, i förväg stadgas. Vid stadsplans uppgörande m. m. komme samhället, som hittills, att få betala omkostnaderna, och den utgift, landsstaten hade att utgöra, begränsar sig till vad som eventuellt behöver erläggas för rättigheten att vid förefallande behov anlita duglig expert, vilken i förväg bundits till uppdrag av angiven art. Detta kan icke gå till något större belopp. Måhända det kan begränsas till garanti för viss mindre årsinkomst såsom en följd av uppgörelsen i fråga.

Någon nyhet innebär en sådan anordning icke. Det må erinras om att förra riksdagen under insikt om att K. befallningshavande ha behov att vid tillfälle kunna tillkalla sakkunnige för vissa ärendens handläggning fingo sig tilldelade ett mindre belopp för detta ändamål. Detta räcker emellertid icke med säkerhet till, i varje fall kan man ej beräkna detta, om nu stadsbyggnadssakkunniga regelmässigt komma att begagnas. En ökning av anslagssumman blir för den skull nödvändig.

För den ort, vilken är i behov av stadsplaneexpert, blir det utan tvivel en stor fördel, om den vet att hos K. befallningshavande kan den

för billigast möjliga pris få sig anvisad fullt duglig arbetskraft, som lätt står till förfogande. För K. befallningshavande själv innebär det, såvitt man kan förstå, en avsevärd lättnad att kunna rådföra sig med erfaren yrkesman om åtgärder, vilka under nuvarande förhållanden svårligen kunna utföras på det sätt önskligt vore. Vederbörande konsulent finge även genom anordningen sig anvisad ett verksamhetsfält, som genom sin begränsning till landskapets ram driver till iakttagande av dess särskilda fordringar och lämnar hans initiativförmåga tillfälle att göra sig gällande hos den myndighet, som närmast handlägger ärenden, med vilka han har att befatta sig.

Det hemställes för den skull, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla,

att Kungl. Maj:t ville låta föranstalta om en utredning angående lämpligaste sättet att i och för främjande av ett rationellt stadsbyggande genom statens försorg tillförsäkra municipalsamhällen och orter å landet med större sammanträngd befolkning eller sådana, där större byggnadsverksamhet är att förvänta, erforderlig sakkunskap vid uppgörandet av deras grundläggande stadsplaner och byggnadsordningar.

Stockholm den 16 januari 1917.

Erik Palmstierna.
